

В. М. Гвоздєв,
канд. філол. наук

УДК 007: 304: 659.3

Батьківська медіаосвіта як невід'ємна частина сучасного освітньо-виховного процесу

У статті розглядаються соціальна значущість і різні аспекти батьківської медіаосвіти як невід'ємного складника цілісної системи медіаосвіти та модерного освітньо-виховного процесу, методи батьківської медіаосвіти. Наведено відповідні практичні рекомендації.

Ключові слова: батьківська медіаосвіта, медіаосвіта, медіаграмотність, медіакомпетентність, медіакультура, медіа, батьки, діти.

Сутність й актуальність досліджуваного питання. В Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, схваленій постановою Президії Національної академії педагогічних наук України 20 травня 2010 р., однією з форм медіаосвіти названо *батьківську медіаосвіту*: «Батьківська медіаосвіта забезпечує ефективність медіаосвіти сім'ї як провідного чинника і соціального середовища ранньої соціалізації дитини. Вона має стати частиною цілісної системи медіаосвіти, зокрема складником психологічного блоку підготовки фахівців у вищій школі, діяльності громадських шкіл свідомого батьківства, центрів по роботі із сім'ями тощо» [1]. В умовах інформаційно-комунікаційного суспільства, тотальної інтернетизації, коли світова медіареволюція в розпалі, а її наслідки є непередбачуваними, порушена нами проблематика дедалі більш актуалізується. Вона лежить у площині медіапсихології, медіапедагогіки та інших галузей знань про соціальні комунікації.

Аналіз останніх публікацій із заявленої проблематики. Грунтовних наукових праць, цілком присвячених батьківській медіаосвіті, в Україні та й на пострадянському просторі загалом, видано небагато. Проте необхідність у таких дослідженнях є очевидною, бо, як наголошується в документі ПАРЄ щодо медіаосвіти (№ 8753 від 6 червня 2000 р.), вчителі та батьки часто виявляються безпорадними в намаганні співвіднести власний життєвий і професійний досвід із медіакомпетентністю їхніх дітей (молодші члени родини часто є компетентнішими користувачами комп'ютерів і портативної мультимедійної техніки, перевершуючи в цьому сенсі власних батьків). Багато дорослих вважають украй складним для себе розв'язання проблем, пов'язаних із впливом сучасних ЗМК [2].

Протягом останніх років з'явилася ціла низка наукових розвідок, де розглядаються проблеми та методи батьківської медіаосвіти. Це праці

І. Жилавської [3], О. Петрунько [4], І. Печінкіної [5], І. Челишевої [6], Н. Череповської [7], О. Федорова [8] та ін., а також декілька колективних досліджень, які торкаються даної проблематики [9; 10; 11; 12]. Проте в наукових працях, присвячених розвитку медіакультури, медіаграмотності, далеко не завжди достатньо уваги приділяється такому невід'ємному складнику цієї важливої суспільної справи, як батьківська медіаосвіта.

Об'єктом цього дослідження є процес становлення батьківської медіаосвіти. *Предмет* даної наукової праці – досвід, стан і перспективи розвитку цієї форми медіаосвіти. *Мета* статті – з'ясувати сутність, специфіку, розглянути методи батьківської медіаосвіти, довести її соціальну значущість.

«Система родинно-сімейного виховання надзвичайно важлива у житті кожної людини... Батьки – головні природні вихователі дитини. Основний чинник формування особистості – це виховний клімат сім'ї... Батьки є першим суспільним середовищем дитини, а родина – провідним інститутом соціалізації. Батьки першими розкривають маленькій людині предметний світ і надають йому емоційного забарвлення. Через життя в сім'ї формується ставлення до людей, речей, самого себе, виробляються ідеали та цінності... Глибокий, постійний контакт з дитиною – необхідна умова виховання у будь-якому віці. Але тісний контакт і взаєморозуміння не виникають самі по собі. Батьки їх будують і творять, починаючи з віку немовляти.

Вираз «діти – дзеркало сім'ї» дуже точно передає зміст орієнтації дитини на сукупність духовних і моральних цінностей, які культивує її сім'я. В кожній родині свої уявлення про добро і зло, свої пріоритети і моральні цінності: в одній на високий щабель поставлені доброта, милосердя, гуманність, в інших – навпаки, панує культ

жорстокості. Батьки всіляко стимулюють і заохочують такі дії, способи поведінки, які відповідають їх уявленням про те, що добре, а що погано. Наслідуючи близьких, дорогих людей, застосовуючи їхні «уроки філософії», дитина оволодіває формами поведінки, способами спілкування і взаємодії з навколишніми людьми» [13].

Забезпечення розвитку й безпеки дітей, в т. ч. інформаційної, є пріоритетними завданнями для батьків, які повинні використовувати всі можливості для того, щоб діти вирости здоровими, освіченими й гармонійно розвиненими особистостями [14]. Цьому може сприяти й медіаконтент. Але він може мати неоднозначний вплив на аудиторію. До позитивних можливостей ЗМК належать широке охоплення тем, фактів, масовість, інформативність, здатність швидко реагувати на події у світі та ін. Негативний вплив медіа пов'язують із маніпуляціями, що формують залежність від чужої думки, впливом екранного насильства тощо [15, 57].

Одна з основних рекомендацій психологів, виконання якої гарантує безпеку дітей у сучасному медіасвіті, – довірче спілкування з батьками. Дитина повинна знати, що саме батьки є головними експертами в усіх життєвих ситуаціях. Фахівці вважають, що не повинно бути таких тем, які дитина боялася б обговорювати з батьками, й питань, які вона посоромилася б поставити. На жаль, у багатьох родинах довірчі відносини втрачено: батьки з дітьми живуть поруч, але не разом [14].

Ставлення підростаючого покоління, яке називають комп'ютерним, медійним (на зміну поколінню «Pepsi» прийшло покоління Homo virtualis, чи покоління «Google»), до інформаційних потоків великою мірою залежить від ставлення сучасної сім'ї до отриманої через ЗМК інформації, її сприйняття, оцінювання й інтерпретації. Нині середньостатистична дитина стає активним телеглядачем з двох років, і з раннього дитинства, ще задовго до школи, добре запам'ятовує побачене на екрані, а також починає опановувати комп'ютер і грати в комп'ютерні ігри. Медіа стають важливим компонентом її повсякденного життя, в якому «інформаційний дощ» перетворився насправді в «інформаційну зливу». Отже, в дошкільному віці діти вже достатньо близько знайомі з медіасвітом, мають чималий досвід взаємодії з ним. А початок навчання в школі, з погляду багатьох педагогів, психологів, стає вельми важким періодом не тільки для дітей, а й для батьків [6].

Зусилля останніх мають бути спрямовані на те, щоб, критично оцінюючи побачене, почуте чи прочитане в ЗМК, дитина формувала свою позицію, думку, власне «Я», шукала відповідь на цікавлячі її питання, аналізуючи, розмірковуючи, сумніваючись, відкриваючи незвідане [5].

Наразі батьки практично протягом усього життя переймаються стихійною самомедіаосвітою, прирікаючи на це й власних дітей. Результати такої самоосвіти різні: одні задовольняються «мильними операми», вважаючи їх високохудожніми творами, інші віддають перевагу класиці (але таких значно менше), треті дивляться «все підряд». Багато батьків інтуїтивно намагаються вчити дитину цивілізованому спілкуванню з медіа, наприклад, обговорюючи разом цікавий фільм після сімейного перегляду або знімаючи на відео красиві пейзажі [15, 63]. «Чим вищий рівень медіакультури батьків, тим сильніший медіавиховний вплив вони здійснюють на своїх дітей» [11, 50].

Однією з головних особливостей сучасного середовища життєдіяльності соціуму є те, що воно значною мірою створено медіа, сформовано цінностями, які перманентно нав'язують і дорослим, і дітям ЗМК. Це середовище характеризується як агресивне, адаптогенне й потенційно деструктивне і є джерелом, носієм серйозних ризиків. Відповідно, свої особливості має й процес соціалізації дітей в інформаційному суспільстві, котрі зазнають потужного впливу високотехнологічних медіа. Тут вона постає як «медіасоціалізація», себто соціалізація з медіа замість соціалізації з дорослими [4]. Принаймні, перша активно відтісняє другу. За твердженням О. Петрунько [16], сурогатне, «штучне» спілкування витісняє комунікацію з близькими людьми, друзями на користь віртуальних взаємин, унаслідок чого дитина «випадає» за межі дії традиційних інститутів соціалізації, у неї формуються викривлені соціальні цінності й настанови, втрачається орієнтація на традиції й авторитети (знецінюється авторитет родини, батьків, начальства, влади, закону тощо), в свідомості дитини встановлюється пріоритет віртуальної реальності над реальністю повсякденного соціального життя, реальністю «живої» дійсності. «Убезпечення підлітка від маніпуляцій з боку інтернету і медій у цілому можливо лише через формування в нього адекватних і сталих соціальних уявлень, що є головним завданням традиційних інститутів соціалізації і близьких дорослих. В іншому разі це робитимуть медіа, і робитимуть досить цинічно і грубо» [16].

Автори посібника «Діти в Інтернеті: як навчити безпеці в віртуальному світі» акцентують на відповідальності за розв'язання даної проблеми саме батьків. Так, 76 % з них навіть не знають, які сайти відвідують їхні діти. Всеукраїнське соціологічне дослідження «Знання і ставлення українців до питання безпеки дітей в Інтернеті», яке провів 2009 р. Інститут соціології НАН України, засвідчило таке: понад 28 % опитуваних дітей готові надіслати свої фотокартки незнайомцям у Мережі; 17 % без вагань діляться інформа-

цією про себе та свою родину, тобто повідомляють адресу, професію і графік роботи батьків, а також про наявність цінних речей у домі. Навіщо незнайомцям така інформація – діти, як правило, не замислюються. 22 % дітей періодично потрапляють на сайти для дорослих. 28 % дітей, побачивши в інтернеті рекламу алкоголю або куріння, хоча б один раз спробували їх купити, а 11 % спробували купувати наркотики. Близько 14 % опитуваних час від часу відправляють платні SMS за бонуси в онлайн-іграх, і лише деякі звертають увагу на вартість послуги.

Зазначене дослідження також виявило: 87 % батьків вважають, що саме вони повинні навчати дітей правилам безпеки користування інтернетом. Однак лише у 18 % випадків дорослі перевіряють, які сайти відвідує дитина. Причини різні – хтось не знає, які ресурси можуть бути небезпечними, а хтось не вміє користуватися журналом відвідування сайтів. Третина батьків (32 %) хвилюється, що у дитини погіршується зір внаслідок роботи з комп'ютером, тому зазвичай обмежують дитині час користування Мережею. Тільки 11 % батьків знають про такі онлайн-загрози, як «дорослий» контент, азартні ігри, онлайн-насилля, кіберзлочинність. Отже, результати дослідження підтвердили, що батьки недостатньо обізнані, як захистити дітей і навчити їх безпечному користуванню Мережею [10, 8–10]. «Через те що діти і підлітки більш «розвинені» в технічному плані, вони легко можуть обійти заборони батьків і усунути засоби батьківського контролю. Тому дорослим спочатку необхідно самим засвоїти основи інтернет-грамотності, а вже потім навчати правилам нетикету (етикет спілкування в інтернеті) і комп'ютерній безпеці свою дитину та зробити це відповідно до віку дитини і кола її інтересів» [10, 25].

Підлітки справді є «просунутішими» в використанні інформаційних технологій у порівнянні з дорослими. Так, інтернет дозволяє їм безперешкодно отримувати інформацію, минаючи дорослих. За даними організації Save the Children, 50 % дітей виходять в інтернет без дозволу батьків. Останні часто не усвідомлюють того факту, що їхня дитина надто ризикує, відвідуючи, приміром, ігрові сторінки, оскільки багато з них є піратськими сайтами з безліччю порнографічної реклами у вигляді спливаючих вікон. Крім того, діти полюбляють спілкування в чатах. Однак за такого спілкування неможливо побачити істинного обличчя співрозмовника. Якщо віртуальна бесіда призводить до особистої зустрічі, наслідки можуть бути сумними. За даними Save the Children, 26 % опитаних дітей беруть участь у чатах про секс, 14,5 % призначали зустрічі з незнайомцями через інтернет, 10 % ходили на зустрічі самі, причому 7 % навіть нікому не повідомили про ці зустрічі.

Сильне враження на дитину справляють образи батьків, створювані ЗМК. Наприклад, на жаргоні підлітково-молодіжних видань, у фільмах і телесеріалах батьки нерідко йменуються «предками», «родаками», «шнурками», що підриває авторитет дорослого, оскільки вживання такої лексики спричиняє презирливе, зневажливе ставлення до батьків. Таким чином, у підлітків девальвуються поняття «розумний дорослий», «люблячі батьки», і дитина починає протиставляти себе тим, хто подарував йому життя, агресивно відстоюючи свої бажання й інтереси. Така поведінка неминуче призводить до непорозумінь, сімейних конфліктів [3, 19, 35–37].

Проте слід пам'ятати про негативний ефект «забороненого плоду», до якого призводять надмірні обмеження прав і поведінки дітей. Дж. Кентор (J. Cantor) зазначає, що батьки інколи настільки лімітують доступ дітей до медійного насильства, що такі епізоди стають для певної частки неповнолітніх бажанішими. Саме навмисне ігнорування батьківських обмежень стає однією з семи можливих причин (за класифікацією Дж. Кентора) привабливості сцен насильства для аудиторії, передовсім – неповнолітньої [8, 134]. Дані всеукраїнського опитування, проведеного Лабораторією психології масової комунікації та медіаосвіти Інституту соціальної та політичної психології НАПН України в листопаді–грудні 2007 р. у всіх регіонах України серед різних статевих вікових, соціальних та професійних груп, засвідчили зокрема дещо парадоксальні тенденції: «Спостерігається пряма залежність від того, чи слідкували батьки, що дивляться діти: чим більше вони слідкували, тим сильніше нині в їхніх дітей захоплення телевізором. І навпаки: у групі тієї молоді, батьки якої не контролювали жорстко телеінтереси дітей, сила занурення у віртуальність помітно слабша, а вплив реальності сильніший, ніж у колишніх “підконтрольних”... Серед учнів, які щодня планують перегляд телепередач, 40 % становлять діти, яких батьки не вчили вибіркової, і менше – кого навчали (36 %). Такий самий контраст витримується і в групі учнів, які планують свій телечас на тиждень. В обох відповідних групах студентів він ще виразніший. Отже, батьківське наuczіння, вимоги дивитися вибірково є малорезультативними – діти самі доходять потреби планувати телечас. Головний ефект досягається насамперед батьківським прикладом» [11, 25, 51].

Висновки. Батьки мають стати активними суб'єктами медіаосвітнього руху. Саме на батьків покладається велика відповідальність за те, щоб уберегти дітей, які є активними споживачами масової інформації, від морального розбещення, комп'ютерної залежності, теле- та ігроманії. Без своєчасної допомоги, підтримки, корисних порад

рідних дітям буває важко правильно зорієнтуватися у величезному світі нескінченних інформаційних потоків, які суттєво впливають на здоров'я, світогляд, поведінку юної генерації. Слід чітко усвідомити: ніхто більше за батьків, сім'ї не подбає про всебічний духовний розвиток дітей – ні школа, ні держава, ні інші поважні інституції. Але для підвищення рівня медіакультури, забезпечення комп'ютерної безпеки своїх дітей батьки самі мають бути медіакомпетентними, навчатися азам медіаграмотності, розвивати власне критичне мислення. Нині ж загальний рівень медіаосвіти батьків є доволі низький. Навчання цивілізованому спілкуванню дітей із медіа під критичним кутом зору часто підміняється в сім'ї безсистемною, стихійною, неефективною самомедіаосвітою з перевернутою системою цінностей, настанов та ідеалів.

Для запобігання зловживанню, надмірному захопленню дітей медіа, батькам необхідно регламентувати вільний час дитини, впроваджувати інтерактивні, ігрові та інші форми комунікації з дітьми – від спільної медіаторчості до перегляду та обговорення кінофільмів, книг, преси, інтернет-ресурсів у сімейному колі, де передовсім має бути встановлено (відновлено) атмосферу довіри.

1. *Концепція* впровадження медіаосвіти в Україні [Електронний ресурс] // Mediasapiens. – 2010. – 29 верес. – URL: <http://osvita.mediasapiens.kiev.ua/material/koncepciya-vprovadzhennya-mediaosviti-v-ukrayini>.

2. *Рекомендації* Парламентской Ассамблеї Європи по медіаобразованию [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.ifap.ru/library/book288.pdf>.

3. *Жилавская И. В.* Медіаобразование молодежной аудитории : монографія / И. В. Жилавская. – Томск : ТИИТ, 2009. – 322 с.

4. *Петрунько О. В.* Діти і медіа: соціалізація в агресивному медіасередовищі : монографія / О. В. Петрунько. – Полтава : ТОВ НВП «Укрпромторгсервіс», 2010. – 480 с.

5. *Печинкина О. В.* Медіаобразование дошкольников: несколько советов родителям [Електронний

ресурс] // Медіашкольник.рф. – 2011. – 10 серп. – URL: <http://xn--80ahbbqcnbhdjsb2lrc.xn--p1ai/biblioteka/mediaobrazovanie-doshkolnikov-neskolko-sovetov-roditeleyam/pdf>.

6. *Чельшева И. В.* Медіаобразование для родителей: освоение семейной медиаграмотности [Електронний ресурс] / И. В. Чельшева. – Таганрог : Изд-во ТТИ ЮФУ, 2008. – 184 с. – URL: <http://www.ifap.ru/library/book336.pdf>.

7. *Череповська Н.* Візуальна медіакультура учнів ЗОШ / Н. Череповська. – К. : Ін-т соціальної та політичної психології НАПН України, 2010. – 155 с.

8. *Федоров А. В.* Медіаобразование: вчера и сегодня : монографія / А. В. Федоров. – М. : Изд-во МОО ВППП ЮНЕСКО «Информация для всех», 2009. – 234 с.

9. *Научно-образовательный центр «Медиаобразование и медиакомпетентность»* / [А. В. Федоров, А. А. Левицкая, И. В. Чельшева, Е. В. Мурюкина, В. Л. Колесниченко, Г. В. Михалева, Р. В. Сердюков]. – М. : МОО «Информация для всех», 2012. – 614 с.

10. *Діти в Інтернеті: як навчити безпеці у віртуальному світі : посіб. для батьків* / [І. В. Литовченко, С. Д. Максименко, С. І. Болтівець, М.-Л. А. Чапа, Н. М. Бугайова]. – К. : ТОВ «ВБ «Аванпост-Прим»», 2010. – 48 с.

11. *Медіакультура* населення України: Інформаційний бюлетень. Червень ' 2008 ; за ред. Л. А. Найдьоновой, О. Т. Барішпольця ; упоряд. Л. П. Черниш. – К. : Ін-т соціал. та політ. психології НАПН України, 2008. – 52 с.

12. *Іванов В.* Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд / В. Іванов, О. Волошенко, Л. Кульчинська. – К. : АУП, ЦВП, 2011. – 58 с.

13. *Про оптимізацію* взаємодії дошкільного навчального закладу з батьками (методичні рекомендації) [Електронний ресурс]. – URL: <http://osvitacv.com/index.php/doshkillya/857-2011-06-17-15-11-06>.

14. *Рекомендації психолога* [Електронний ресурс]. – URL: <http://online-bezpeka.kyivstar.ua/important/for-parents/advices/>.

15. *Чельшева И. В.* Подросток и экранное насилие: проблемы семейного воспитания / И. В. Чельшева. – Таганрог : Изд-во Ступина А. Н., 2011. – 128 с.

16. *Петрунько О.* Дитина в Інтернет-просторі: ймовірні наслідки і відповідальність дорослих [Електронний ресурс]. – URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nsspp/2009_21/Petrunko.htm.

Подано до редакції 07. 02. 2012 р.

Gvozdyev Volodymyr. Parental media education as an integral part of the modern pedagogic process.

In the article social significancy and different aspects of parental mediaeducation are examined as an integral part of entire system of mediaeducation and the modern educational and pedagogical process, methods of parental mediaeducation. The proper practical recommendations are presented.

Keywords: parental mediaeducation, mediaeducation, medialiteracy, mediacompetence, mediaculture, mass media, parents, children.

Гвоздев В. М. Родительское медиаобразование как неотъемлемая часть современного образовательно-воспитательного процесса.

В статье рассматриваются социальная значимость и различные аспекты родительского медиаобразования как неотъемлемой составляющей целостной системы медиаобразования и современного образовательно-воспитательного процесса, методы родительского медиаобразования. Приведены соответствующие практические рекомендации.

Ключевые слова: родительское медиаобразование, медиаобразование, медиаграмотность, медиакомпетент-